

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 6^{ΗΣ} ΙΟΥΝΙΟΥ 1995

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΑΝΟΥΣΟΥ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΓΓΚΟΥ Κ. ΜΑΡΚΟΥ Α. ΣΙΩΤΟΥ

Ἡ παροῦσα ὁμιλία ἐπρογραμματίσθη κατόπιν τῆς ἀπὸ μακροῦ προαναγγελθείσης προθέσεως τῆς Κυβερνήσεως ἡμῶν νὰ προβῆ εἰς τὸν χωρισμὸν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ τῶν σχετικῶν ἄρθρων τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος. Ἀποτελεῖ δὲ προσωπικὴν μου ὑποχρέωσιν, σύμφωνα ἄλλωστε καὶ πρὸς τὴν παράγραφον γ' τοῦ α' ἄρθρου τοῦ ἰδρυτικοῦ Νόμου 4398/1929, τοῦ προσδιορίζοντος τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀνωτάτου Πνευματικοῦ Ἰδρύματος τῆς χώρας, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ γίνῃ λόγος ἐπὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικοῦ τούτου θέματος. Προσδιορίζει δέ, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν σοβαρότητα τοῦ θέματος τούτου ἢ ἀπὸ τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν αἰώνων συνεχιζομένη συνεργασία ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀνωτάτων ἐξουσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἢ ὁποία μάλιστα κατέστη οὕτω τὸ οὐσιαστικώτερον χαρακτηριστικὸν ἐξ ἴσου τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Γίνεται δὲ εὐκόλως ἀντιληπτόν, ὅτι ἡ συνεργασία αὕτη ἐσφυρηλάτησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τοῦ θεοσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἀκόμη καὶ σήμερον ἀποτελεῖ τὸ 98% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πατρίδος μας. Διὰ τὸν εὐσεβῆ ἑλληνικὸν λαόν, ἢ εὐεργετικὴ αὐτοῦ ἐμπειρία ἐκ τῆς μακροαίωνος συνεργασίας τῶν δύο ἀνωτάτων αὐτοῦ ἐξουσιῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλῆ ἐγγύησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητός του καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Διερωτώμαι, ποία ἄλλη ἐμπειρία εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀσφαλῆ πυξίδα πλεύσεως αὐτοῦ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν ἄγνωστον ὠκεανὸν τῶν ὁσημέραι ὀγκομένων δυσκολωτάτων προβλημάτων τῆς ἐπὶ θύραις τρίτης χριστιανικῆς χιλιετίας; Ἀσφαλῶς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ σταθῇ ὄρθιος, ἐὰν αὐτοβούλως ἀποδυναμώσῃ τὰς ρίζας τῆς πνευματικῆς ἐνότητός του, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ πολῦτιμος, διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσίν του.

Τὰ ὅσα θὰ λεχθοῦν ἐν συνεχείᾳ ἔχουν θέσιν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τὰς ἀντιστοίχους σχέσεις τῶν ἄλλων λαῶν, ἀφ' ἐνὸς ἕνεκα τοῦ περιορισμένου χρόνου τῆς παρουσίας ὁμιλίας καὶ ἀφ' ἐτέρου ἕνεκα τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων διαφορῶν εἰς τὰς ἀντιστοίχους σχέσεις τῶν λαῶν τούτων.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι προβάλλεται ὡς λόγος ἐπαρκῆς διὰ τὸν μελετώμενον χωρισμὸν τῆς Πολιτείας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἢ κατὰ καιρούς, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἀποκορυφωθείσα, δυσλειτουργία εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐξουσιῶν τούτων. Πλὴν ὅμως ἡ ἀποψις αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Πρῶτον, διότι ἡ δυσλειτουργία αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ εἰς τοὺς διαχειριζομένους τὰς ὑπηρεσίας τῶν δύο τούτων ἐξουσιῶν. Δεύτερον, διότι δὲν ἐξαντλοῦνται πάντοτε τὰ ὑπάρχοντα περιθώρια τῆς ἐπιβαλλομένης συνεργασίας τῶν ἀνωτάτων τούτων ἐξουσιῶν πρὸς τὸ πνευματικὸν συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ συμφέρον τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε τὸ κριτήριον τῶν ληφθησομένων ἀποφάσεων. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι τὸν λαὸν βαρύνουν πάντοτε τὰ μεγάλα σφάλματα τῶν ἡγετῶν του. Δὲν εἶναι δὲ δύσκολον νὰ φαντασθῇ πᾶς ὀρθοφρονῶν τὰ μεγάλα καὶ δύσκολα προβλήματα, τὰ ὁποῖα θὰ δημιουργηθοῦν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐκ τοῦ μελετωμένου τούτου χωρισμοῦ.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία δὲν εἶναι δύο σιαμαῖαι ἀδελφαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ ὁποῖαι πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ χωρισθοῦν. Τουναντίον, ἡ μακραίων πολῦτιμος συνεργασία αὐτῶν τὰς ἀνέδειξε μητέρας καὶ ἀδελφὰς τοῦ θείου ἑλέους προσωπικῶς διὰ κάθε Ἑλληνα Χριστιανόν, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὸ πλεόν φωτεινὸν παράδειγμα τῆς καλῆς συνεργασίας τῶν ἀνωτάτων ἐξουσιῶν καὶ τῶν ἄλλων λαῶν.

Ὡς γνωστὸν, ἡ ἐξαγγελία τοῦ μελετωμένου χωρισμοῦ προεκάλεσε μεγάλην ἀνησυχίαν εἰς τὰ εὐρύτατα στρώματα τοῦ θεοσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τὴν ἔντονον ἀντίδρασιν τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας του. Μέχρι σήμερον εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀξιόλογα ἄρθρα, ἐπιστολαὶ καὶ τηλεοπτικαὶ συνεντεύξεις, Ἀρχιερέων, Καθηγητῶν ἀνωτάτων Σχολῶν, τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων, ἐγκρίτων δημοσιογράφων, πολιτευτῶν καὶ ἀνωτάτων δικαστικῶν, ἔχουν δὲ καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἐκδηλώσεις προγραμματισθῆ.

Δὲν ἦτο δὲ δυνατὸν ἄλλως γενέσθαι κατόπιν τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης συνεντεύξεως τοῦ συνταγματολόγου πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου καὶ εὐρωβουλευτοῦ κ. Δημητρίου Τσάτσου, εἰς ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν τῆς 22ας παρελθόντος Ἰανουαρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτονίζετο ὅτι διὰ τοῦ ἐπικειμένου χωρισμοῦ τῆς Πολιτείας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν θὰ σταματήσῃ ἐπὶ τέλους ἢ ὑπὸ τῆς τελευταίας καταδυνάστευσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἰλικρινῶς λυπούμεθα, διότι ὁ ἐν λόγῳ πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος ἠδίκησεν αὐτὸς ἑαυτὸν, παρουσιασθεὶς ἀγνοῶν καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς μεγάλας θυσίας τῆς Ἐκκλησίας μας πρὸς τὸ Ἔθνος. Πάντως πιστεύω, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος θὰ ἀντελήφθῃ ἐκ τῶν ὑστέρων, πόσον τὸ λάθος του ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν, ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς κατόπιν αὐτοῦ ἀφυπνίσεως τῶν πνευματικῶν φρουρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Σκοπὸς τῆς παρούσης ὁμιλίας δὲν εἶναι ἡ γενικωτέρα ἀναφορὰ μου εἰς τὰ ὅσα ἔχουν μέχρι σήμερον γραφῆ καὶ λεχθῆ περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, οὔτε καὶ εἰς τὰ θέματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν χωρισμοῦ. Κύριος σκοπὸς τῆς ὁμιλίας μου εἶναι νὰ πληροφορηθῆ τὸ εὐρύτερον κοινὸν ὅτι ἡ συνεχιζομένη ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι σήμερον, μὲ μόνην ἐξαιρέσιν τὸν Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην, τὸν διαλαλήσαντα τελικῶς τὸ «Νενίκηκάς με Ναζωραῖε», συνεργασία τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐβασίζετο πάντοτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐδραίας θεολογικῆς βάσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Προδηλῶ δὲ ὅτι ἡ θεολογικὴ αὐτὴ βᾶσις τῶν καλῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐκφράζει τὴν ἄκραν συγκατάβασιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ διὰ τὸ ὑπέρτατον πνευματικὸν συμφέρον σύμπαντος τοῦ κόσμου. Ἐπιτρέπεται δὲ νὰ παρομοιασθῆ ἡ ἀξία αὐτῆς διὰ τὰς καλὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ὑφαλοκρηπίδος διὰ πᾶσαν παράκτιον χώραν.

Α'. ΠΟΙΑ Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ ψυχοσωματικὴ ὑπόστασις τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς μόνης θεολογικῆς βάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐδραιωθῆ ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλῶν σχέσεων τῆς συνεργίας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ἐκφράζει δὲ ἡ ψυχοσωματικὴ αὐτὴ ὑπόστασις τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατ' ἐξαιρέσιν πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἄλογα ἔμβια ὄντα, τὴν κατασκευὴν του «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» (Γενεσ. I, 26-27 καὶ 2,7). Ἐκ τῆς διφυοῦς ταύτης «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» ψυχοσωματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζει ἡ θρησκευτικότης

αὐτοῦ, τὸ πανανθρώπινον καὶ οὐσιαστικώτατον χαρακτηριστικὸν πάντων τῶν λογικῶν ὄντων. Ὡς γνωστόν, τὸν πανανθρώπινον χαρακτῆρα τῆς θρησκευτικότητος ταύτης ὑπεγράμμισαν κατὰ τὸν πλεόν κατηγορηματικὸν τρόπον οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἐπίσης μεγάλοι Ἕλληνας Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον προβάλλουν καὶ σήμερον ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς ἐπιστήμης τῆς Θρησκευολογίας, ἡ Ψυχολογία δηλαδὴ καὶ ἡ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας, ἡ Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων, ὡς καὶ ἡ Φαινομενολογία τῆς Θρησκείας. Ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν νὰ ἀναφερθῶμεν μόνον εἰς τὰ ὅσα ἔγραψαν σχετικῶς δύο ἀρχαῖοι Ἕλληνας σοφοὶ καὶ δύο μεγάλοι Ἕλληνας ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Ὁ Πλάτων ἀποφαίνεται σαφῶς ὅτι «οὐδεὶς οὕτως ἄθεος ἀνθρώπων τις ποτὲ πέφυκεν» (Νόμοι 12, 966E). Κατηγορηματικώτερον ἀποφαίνεται σχετικῶς ὁ Πλούταρχος γράφων (46-120 μ.Χ.): «Εὖροις δ' ἂν ἐπιὼν πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δεομένας, ἀπίρους θεάτρων καὶ γυμνασίων ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μὴδὲ ὄρκους, μὴδὲ μαντείας, μὴδὲ θυσίας ἐπ' ἀγαθοῖς, μὴδὲ ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἔστιν οὐδὲ ἔσται γεγυνώς θεατῆς· ἀλλὰ πόλις, ἂν μοὶ δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς ἢ πολιτεία τῆς περὶ Θεοῦ δόξης ὑφαιρεθείσης παντάπασι, σύστασιν λαβεῖν ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι. Τοῦτο μέντοι τὸ συνεκτικὸν ἀπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα καὶ βᾶθρον οὐ κύκλῳ περιόντες οὐδὲ κρύφα καὶ δι' αἰνίγματος, ἀλλὰ τὴν πρώτην τῶν κυριωτάτων δοξῶν προσβαλόντες εὐθὺς ἀνατρέπουσιν...»¹. Καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς γράφει σχετικῶς: «Ἦν δὲ τις ἔμφυτος ἀρχαία πρὸς οὐρανὸν ἀνθρώποις κοινωνία, ἀγνοία μὲν ἐσκοτισμένη, ἄφνω δὲ που διεκθρόσκουσα τοῦ σκότους καὶ ἀναλάμπουσα»². Ὡσαύτως καὶ ὁ Μ. Βασίλειος γράφει: «Ἡ μὲν οὖν τοῦ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς λογικοῖς κατὰ φύσιν ἐνέσπαρται...»³.

Κατὰ τοὺς Ἕλληνας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἡ θρησκευτικότης τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ φυσικὸν συναίσθημα τοῦ ἱεροῦ δέους παντὸς σώφρονος ἔναντι τῶν ἀκαταλήπτων ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, αἱ ὅποῖαι διέπουν καὶ διακατέχουν τὸ σύμπαν, ὡς καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἐξαρτήσεως πάντων καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μετ' αὐτῶν

1. Ὁρα Πλούταρχου, Πρὸς Κωλάτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων 1125E'. Ἡθικά, τόμ. XIV, 300. ἔκδ. B. Einarsen and Ph. de Lacy, London 1967.

2. Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας, Προτροπικὸς 2. Migne E.Π.Ε 8, 93B καὶ BEΠΕΣ 7, 88 ἐξ.

3. Μ. Βασιλείου, Περὶ πίστεως. BEΠΕΣ 54, 152, 10-12, Migne E.Π. 31, 464. Πρβλ. Προκοπίου Γαζαίου, Ἐρμηνεῖαν εἰς τὸ Γεν. 4,2. Migne 87, 236: «Ὁ δὲ νόμος ὁ ἐν ἡμῖν τῆς ἐμφύτου θεογνωσίας...».

προσωπικῆς κοινωνίας κάθε ἀνθρώπου⁴. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ συναίσθημα τοῦτο προδιαγράφει τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν τοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» ὑπάρχοντος ἀνθρώπου. Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ προορισμὸς οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ διὰ τοὺς ἀνθρώπους θέλημα τοῦ δημιουργοῦ αὐτῶν Θεοῦ, ὁ διὰ τῆς καλῆς δηλαδὴ χρήσεως τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ἐλευθερίας «ἀγιασμὸς ἡμῶν»⁵, ἀκριβῶς ὡς ἀντιλαμβάνεται τὸ ὑπὲρ ἡμῶν θέλημα τοῦ Θεοῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (1 Θεσ. 4,3. Πρβλ. 1. Τιμ. 2, 4). Ὁ ἀγιασμὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπέτυχον ὅλοι οἱ Ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐλευθέρας πνευματικῆς τελειώσεώς των κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν των⁶. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, κατ' οὐσίαν δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἄθεοι οὔτε ἄπιστοι, καθότι ἐξ Ἰσου ἡ ἀθεΐα καὶ ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι παρὰ νοσηραὶ καταστάσεις τῆς θεοειδοῦς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κάθε ἄνθρωπος, διὰ τὴν πραγματοποιήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς τὸν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ θεῖον προορισμὸν του, ἔχει ἀνάγκη συνεχοῦς βοήθειας, ἀναλόγου πρὸς τὰς ψυχοσωματικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας. Τὴν βοήθειαν αὐτήν ἐνεπιστεύθη ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἰς τὰς δύο πλέον καταλλήλους ἐξουσίας, τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας. Κατὰ ταῦτα, χρέος ἀμφοτέρων τῶν ἐξουσιῶν τούτων εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ψυχοσωματικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι τὸ ἔργον τῶν ἐξουσιῶν τούτων. Ἐξ ἀντικειμένου δὲ διακρίνονται αἱ ψυχοσωματικαὶ ἀνάγκαι κάθε ἀνθρώπου εἰς τρεῖς κατηγορίας. Τὴν πρώτην τούτων συνιστοῦν αἱ σωματικαὶ ἀνάγκαι, τὴν δευτέραν αἱ ψυχικαί, τὴν δὲ τρίτην ἐκτείνει, αἱ ὁποῖαι ὑπαγορεύονται

4. Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, Ἀθῆναι 1929, 181.

5. Ὅρα Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ὁδηγός, κεφ. 2. Migne, E.Π. 89, 77D: «Αὐτεξούσιόν ἐστίν, τὸ ἀδέσποτον. Τὸ γὰρ ὑπὸ δεσπότην ὄν οὐκ ἔστιν αὐτεξούσιον. Ἡ γὰρ αὐτεξουσιότης κυρίως ἐστίν ἡ ἀκυρίετος πρὸς τὸ καθόμιον, ἀνεμπόδιστος κυρίεσις. Αὐτεξουσιότης ψυχῆς νοεῶς ἐστίν ἡ ἀκώλυτος πρὸς ἀρετήν, ἡ κακίαν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἡμῶν ροπή τε καὶ κίνησις. Ἐνθα δὲ κακίας καὶ ἀρετῆς προσβολὴ ἂν γένηται, ἐκεῖ οὐδὲ ἡ αὐτεξουσιότης τῆς ψυχῆς γνωρίζεσθαι δύναται».

6. Ὅρα Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας 1, 3. Migne, E.Π. 3, 376A «... θεώσις ἐστίν, ἡ πρὸς Θεόν, ὡς ἐφικτόν, ἀφομοίωσις καὶ ἕνωσις». Πρβλ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Ὁδηγός 2. Migne, E.Π. 89, 77B: «Θεώσις ἐστίν ἡ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὕψωσις». Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια Θεολογικὰ 1,4. Migne, E.Π. 90, 1193D: «Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πεποιήκειν ὁ Θεὸς ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀϊδιότητος μέτοχοι, καὶ φανώμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν». Πρβλ. P. Bratsiotis, Die Lehre der Orthodoxen Kirche über die Theosis des Menschen, Brüssel 1961.

ἀπὸ τὴν ἐνόητα τῆς διφυοῦς ψυχοσωματικῆς ὑποστάσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἡ φροντίς τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τούτων εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων φύσει διατεταγμένη ἀπὸ τὸν Θεόν, τῆς μὲν πρώτης κατηγορίας νὰ θεραπεύωνται ἀπὸ τὰς καλῶς ὀργανωμένας πολιτείας, τῆς δευτέρας ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς ὑπηρεσίας, τῆς δὲ τρίτης διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίας ἀμφοτέρων τῶν ἐξουσιῶν τούτων. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῶν φροντίδων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀρμονικῆς λειτουργίας τῶν βιολογικῶν ἐκείνων ὀργάνων τοῦ σώματος, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται ἡ ζωσα ὅσον καὶ δυναμικὴ ἀλληλεπίδρασις τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Αἱ φροντίδες αὗται ἀνταποκρίνονται ἐπιτυχῶς εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἐν λόγῳ βιολογικῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, μόνον καὶ ἐφ' ὅσον παρέχονται διὰ τῆς δι' ἐκάστην περίπτωσιν ἀπὸ κοινοῦ συνεργίας ἀμφοτέρων τῶν ἐξουσιῶν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Μόνον διὰ τῆς συνεργίας ταύτης προλαμβάνονται αἱ μεταξὺ τῶν ἐξουσιῶν τούτων ἀντιθέσεις, αἱ ἐκατέρωθεν αὐθαιρέσιαι, ἡ δυσαρμονία ψυχῆς καὶ σώματος, οἱ παραλογισμοί, τὰ ψυχοσωματικὰ συμπλέγματα, καὶ κυρίως ἡ νοθρότης καὶ ἡ ἀδράνεια τῆς ψυχῆς, ἡ ἀσθένεια καὶ ἀνικανότης αὐτῆς νὰ λειτουργήσῃ πνευματικῶς ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτῆς σώματος, τὸ ὁποῖον οὕτω γίνεται ἔρμαιον τῶν κυμάτων τοῦ κακοῦ περιβάλλοντος, ὁδεύει δὲ ἐπὶ τοῦ ἀσφαλοῦς πρὸς τὸν πνευματικὸν θάνατον, ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν παύει ἡ ψυχὴ νὰ συνεργῇ πνευματικῶς μετ' αὐτοῦ. Ἡ ἄνευ τῆς συνεργίας τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύο ἐξουσιῶν φροντίς θεραπείας τῶν ψυχοσωματικῶν ἀναγκῶν τοῦ κάθε ἀνθρώπου συνεπάγεται κατὰ κανόνα τὰς δυσλειτουργίας τῶν βιολογικῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται ἡ ἀλληλεπίδρασις τῆς ζωσῆς ἐντὸς τοῦ σώματος ψυχῆς καὶ τἀνάπαλιν. Ὡς δὲ εἶναι γνωστὸν εἰς πάντας, τὰ βιολογικὰ ταῦτα ὄργανα εἶναι· αἱ πέντε αἰσθήσεις, ὁ νοῦς, ἡ καρδιά, οἱ νεφροί, οἱ ἀδένες, καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο, ἀσφαλῶς καὶ τὸ αἷμα. Συνεπάγεται δὲ ἡ ἄνευ τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνεργίας τῶν δύο ἐξουσιῶν φροντίς τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τούτων, τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων παραισθήσεις καὶ πλάνας, τοὺς παραλογισμοὺς, τὸ ἄγχος τῆς ζωῆς, τὴν ἀπουσίαν τῆς πνευματικῆς χαρᾶς, τὰς δυσκολίας τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, τῆς ἐκτιμήσεως τῆς πνευματικῆς προόδου, τὴν πῶρωσιν καὶ τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς πραγματοποίησιν τοῦ θεοῦ προορισμοῦ ἐνὸς ἐκάστου, αὐτὴν ταύτην τὴν κακοδαιμονίαν τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς δημοσίας ζωῆς εἰς ὅλην τὴν σήμερον ὑπάρχουσαν καὶ τὴν ἐπερχομένην ἔκτασίν της.

Ἔτσι φθείρονται καὶ καθημερινῶς χάνονται μυριάδες ἀνθρώπων, τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῆς ὑποστάσεως τῶν ὁποίων διεκήρυξε μόνον ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς (Μτθ. 16, 26 καὶ Μρ. 8,37), καὶ ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» θεοειδῆ ψυχὴν ἐνὸς ἐκάστου. Αὐτὴν τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν

τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ἐπεσφράγισεν ἡ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἑνσαρκος παρουσία ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Οὗτος ἱδρυσεν ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς θεανδρικῆς ἐνανθρωπήσεώς Του τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπροικοδοτόησε διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐκχυθέντος ζωηφόρου αἵματος τοῦ παναχράντου θεανδρικοῦ σώματός Του, πρὸς σωτηρίαν σύμπαντος τοῦ κόσμου, διὰ τῆς δίκην μεταγγίσεως αὐτοῦ ἀνακαινίσεως τῆς πνευματικότητος τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν.

Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ μόνον ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀτιμωτικὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατός Του, ἡ Ἀνάστασις Του, καὶ ἡ διὰ τῶν γεγονότων τούτων ἱδρυσις τῆς Ἐκκλησίας Του, δὲν σημαίνουν τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον τὴν ἀλήθειαν, ὅτι καὶ αἱ δύο ἀνώταται ἐν τῷ κόσμῳ ἐξουσίαι, τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ὑπάρχουν καὶ ἀσκοῦνται μόνον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ θείου προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. Μὲ ἄλλους λόγους Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἔγιναν καὶ ὑπάρχουν διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐχὶ ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτάς. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐκφράζουν καὶ οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρῶτον, οἱ ἀπευθυνθέντες πρὸς τοὺς Φαρισαίους: «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (Μρκ. 2, 27-28). Καὶ δεύτερον, ἡ ἀπάντησις Του πρὸς τοὺς δύο πλέον ἀφωσιωμένους Μαθητάς Του, Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, τοὺς υἱοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ὅταν ἐζήτησαν τὰς δύο ἀκριβῶς ἀνωτάτας ἐξουσίας τῆς βασιλείας Του. Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις. «Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε ... τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ ἐξ ἐωνύμων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως δὲ ἔστιν ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς ἂν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος· καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθεν διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μρκ. 10,38-44. Πρβλ. Μτθ. 20,25-27. Ἰωάν. 13, 14-17).

Κατόπιν τῶν ὅσων ἐξετέθησαν, γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ εὐθύνη τῆς ἐκπληρώσεως ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὡς τοῦτον διαγράφει αὐτὸ τοῦτο τὸ θέλημα τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ, εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς τὰς δύο ὑπερτάτας ἐξουσίας τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς Πολιτείας. Εἶναι δὲ φύσει καθωρισμένοι αἱ πρὸς τοῦτο ἀρμοδιότητες ἐκάστης ἐξ αὐτῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐν τῇ καθημερινῇ πράξει τῆς συνεργασίας των. Καθόσον ἡ μὲν ἀκριβῆς ἄσκησις των συνεπάγεται τὰς μεταξὺ τῶν ἐξουσιῶν τούτων καλὰς σχέσεις, ἡ δὲ ἄσκησις των πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἄλλων σκοπῶν, συνεπάγεται τὰς μεταξὺ αὐτῶν διενέξεις, εἰς βᾶρος πάντοτε τῆς πνευματικῆς, προσωπικῆς ἅμα καὶ κοινωνικῆς ἐνόττητος τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀνάγκη τῆς καλῆς συνεργασίας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας πρὸς ἐξυπηρέτησιν πάντοτε τοῦ κατὰ Θεὸν πνευματικοῦ συμφέροντος τῶν ἀνθρώπων ἐνισχύεται ἀκόμη καὶ ἱστορικῶς, δι' ὧσιν συνέβαινον εἰς τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς τῆς προχριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ὡς λ.χ. εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ρωμαίους. Ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς εἰδωλολατρικοὺς τούτους λαοὺς ἡ φροντίς καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν ἠσκειτο ἀπὸ αὐτὴν αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν περιούσιον λαὸν τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, διὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Γενάρχου Ἀβραάμ καὶ τῶν ἀπογόνων του, Πατριάρχων, τοῦ Θεόπτου Μωυσέως, τῶν Κριτῶν, Βασιλέων καὶ Προφητῶν ἀκόμη, θεοκρατικὸν κράτος τοῦ Ἰσραήλ, διετήρησε καὶ διατηρεῖ περισσότερο ὡς ἐθνικὰ καὶ ὀλιγώτερον ὡς θρησκευτικὰ σύμβολά του, τὴν περιτομὴν, τὴν Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, τὰς πλάκας τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης, τὴν πόλιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς πόλιν τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τοῦ Σολομῶντος, καὶ τὰ ἅγια τῶν Ἀγίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Μωυσέως, τῶν Κριτῶν, τῶν Βασιλέων καὶ αὐτῶν τῶν Προφητῶν ἀκόμη, διεκρίνοντο εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ περιουσίου τούτου λαοῦ πρωτίστως ὡς πολιτικοὶ ἄρχοντες. Ὡς πρὸς τὸν καθαρῶς πολιτικὸν χαρακτῆρα τοῦ θεσμοῦ τῶν Προφητῶν τοῦ Ἰσραήλ, ὑπογραμμίζεται ὅτι οὗτοι ἀπετέλουν τὴν ἀσφαλιστικὴν δικλιεῖδα τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἔλεγχον τῶν πράξεων τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν τοῦ Ἰσραήλ.

Ἡ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μωυσέως, τοῦ Ἀαρῶν, ἀσκηθεῖσα εἰδικὴ μέριμνα τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν, μᾶλλον δὲ ὑπηρεσιῶν, διὰ τῶν Λευιτῶν, τῶν Πρεσβυτέρων, τῶν Φαρισαίων, τῶν Σαδδουκαίων καὶ τῶν Ἀρχιερέων, ἐλειτούργησεν, ὡς ὑποκατάστατον τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· «Ἐπὶ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθησαν οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. Πάντα οὖν ὅσα ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν ποιήσατε καὶ τηρεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε· λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι· δεσμεύουσι δὲ φορτία βαρέα καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, αὐτοὶ δὲ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτὰ» (Ματθ. 23, 2-4).

Ἡ ἱστορία τῆς πολιτικῆς θεοκρατικῆς ἐξουσίας τοῦ περιουσίου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰσραήλ, καταδεικνύει ἀκριβῶς ὅτι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ κακοῦ ἐπεβάλλετο ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἐλευθέρα προσωπικὴ συνεργασία ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων μετὰ τοῦ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ἐνσαρκωθέντος Ἰησοῦ καὶ Λόγου τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἀκριβῶς ἡ θεολογικὴ βάσις τῶν καλῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ὁποίας προσλαμβάνουν ὅλως ἰδιόζουσαν

ὄψιν ἀμφοτέραι αἱ ἐξουσίαι τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ὡς ἀδελφοὶ ἐξουσίαι πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν θελήματος τοῦ Θεοῦ.

Β'. ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΚΟΠΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Ἡ Ἴδρυσις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπῆρξε τὸ μεγαλύτερον γεγονός τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Διὰ τὴν Ἴδρυσίν τῆς τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ἔζησεν ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ πάντα ὡς φυσικὸς (Θε)ἄνθρωπος, διὰ νὰ διδάξῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγάπην καὶ τὸ θέλημα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἐπεσφράγισε δὲ ἀμφοτέρωθεν ταῦτα διὰ τοῦ ἀτιμωτικοῦ θανάτου Του, ὡς κακοῦργος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἐτάφη μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀνέστη δὲ ὡς Θεός. Διὰ τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν Του, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου Θεοτόκου Μητρός Του, τῶν ἀφωσιωμένων Μαθητῶν Του, καὶ τῶν πρὸς συνέχισιν τοῦ σωτηριώδους ἔργου τῆς Ἐκκλησίας διαδόχων Του, τῶν Ἀποστόλων, ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας Του, τὴν ὁποίαν ἔτι ζῶν πρωθυστερώς ἐπροικοδόμησε μυστηριακῶς διὰ τοῦ θυσιασθέντος ἀχράντου ἱστορικοῦ σώματός Του καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐχυθέντος τιμίου αἵματός Του, εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀενάως θυσιαζομένης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Ἀκόμη δὲ πρὸ τοῦ θανάτου Του, καὶ κατόπιν ἐνθέρμου προσευχῆς πρὸς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα Θεόν, ἐζήτησε καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιστάσιαν τῆς Ἐκκλησίας Του ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐκτοτε προσλαμβάνει καὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν ἀπὸ τὴν ἄμεσον ζῶσαν κοινωνίαν πάντων μετὰ τοῦ Θεανδρικοῦ ἐν αὐτῇ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀπαρτίζεται δὲ τὸ πλήρωμα αὐτῆς ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς ἀξιωματούχους διαδόχους τῶν Ἀποστόλων, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἱερεῖς, ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπλοῦς πιστοῦς, οἱ ὅποιοι ἐλευθέρως ἐνετάχθησαν εἰς τὸ πλήρωμά τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς προσωπικῆς πίστεώς των.

Ἡ πίστις τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας διακρίνεται εἰς δύο κατηγορίας, τὴν ἐνθερμον, ζῶσαν καὶ δραστηκὴν πίστιν, καὶ εἰς τὴν ὑπνώττουσαν, χλιαρὰν καὶ ἀδρανῆ. Ἡ πρώτη ἀδιαλείπτως δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ μεγαλύνει τὴν Ἐκκλησίαν Του, ἡ δὲ χλιαρὰ ἀποξενώνει τοὺς διακρινομένους δι' αὐτὴν τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἐνεργημάτων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀποστερεῖ δὲ αὐτοβούλους ἑαυτοὺς σωρείας πνευματικῶν καὶ ὑπερφυσικῶν βιωμάτων, τῶν βιωμάτων ἐκείνων ἀκριβῶς, τὰ ὅποια διακρίνουν τοὺς Ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ὡς γράφει ὁ Ἀδελφόςθεος Ἰάκωβος εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐπιστολὴν του (2,19), καὶ αὐτὰ τὰ δαιμόνια πιστεύουν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βεβαίως οἱ ἔχοντες χλιαράν, ἀδρανῆ καὶ ὑπνώττουσαν ἀκόμη τὴν πίστιν των πρὸς τὸν Θεόν, ἀποτελοῦν πάντοτε ἓνα ἰδιαιτέρον κεφάλαιον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀφυπνίσεώς των καὶ τῆς μετανοίας των «ἄχρι τὸ σήμερον καλεῖται» (Ἐβρ. 3,13). Τοῦτο πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ ὅσα ὑπηγόρευσε ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, καὶ ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, διὰ τοὺς χλιαροὺς τὴν πίστιν Χριστιανοὺς τῆς Λαοδικείας περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μετανοίας αὐτῶν (Ἀποκ. 3,14-21). Καὶ αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος ἐκινδύνευσε νὰ διαγραφῆ ἔκ τῆς χορείας τῶν Ἀποστόλων ἕνεκα τῆς χλιαρᾶς πίστεώς του. Διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἀπεπέμφθη σιληρῶς ὑπὸ τοῦ καλέσαντος αὐτὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῶν λέξεων «ὑπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. 16,23 καὶ Μρ. 8,33). Ὁ Πέτρος ἐδυσκολεύετο νὰ κατανοήσῃ τὴν πνευματικότητα καὶ τὴν ὑπερκοσμιότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, διότι δαιμονικῶς διακατείχeto ἀπὸ τὸ φρόνημα τῆς ἐγκοσμίου πολιτικῆς ἐξουσίας (Λκ. 22, 28-38), διὸ καὶ παρὰ τὰς ἀθυρομήτους ὁμολογίας του πρὸς τὸν Χριστὸν (Ματθ. 16, 16-17 καὶ 26, 33-34) τὸν ἀπηνήθη τρίς (Ματθ. 26, 69-75). Πλὴν ὅμως ἡ πίστις του ἐστερεώθη οὐ μόνον διὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Διδασκάλου του (Λκ. 22, 32), ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς αὐτὸν στοργῆς καὶ φροντίδος, ὡς καὶ διὰ τῆς συγκλονιστικῆς προσωπικῆς μετανοίας τοῦ ἰδίου.

Οἱ χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν διάπυρον καὶ δραστικὴν πίστιν, διατηροῦν ἀδιάλειπτον τὴν ζῶσαν κοινωνίαν των μὲ τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ μέσα εἰς τὸν κόσμον καὶ γίνονται πραγματικοὶ συνεργάται αὐτοῦ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἁγίων Του, εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἐχει δὲ ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνεργασία αὕτη μεγίστην ἀξίαν. Πρῶτον διότι αὕτη εἶναι δυνατὴ μόνον μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ δεύτερον, διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐμπιστεύεται τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου εἰς τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας Του. Εἰς αὐτοὺς παραμένουν πάντοτε ἀνοικτοὶ πρὸς δρᾶσιν, διὰ τῆς θυσιαζομένης ἀγάπης των, οἱ εὐρύτατοι ἐγκόσμιοι καὶ ὑπερκόσμιοι πνευματικοὶ ὀρίζοντες τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Αὐτὸς ὁ διακαὴς πόθος τῆς προσωπικῆς συνεργασίας μετὰ τοῦ Θεοῦ τῶν Ἁγίων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ μετὰ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς ἀνθρώπων, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, διακατεῖχε τὴν συνείδησιν τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν ἤδη ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι καὶ τῆς σήμερον, ἐξεφράζετο δὲ ὁμοθυμαδὸν καὶ μετὰ ἐντόνου ἐνθουσιασμοῦ διὰ τῆς ἐνότητος τῆς πί-

στεως εις τὴν ὄρατὴν, ἐγκόσμιον ἅμα καὶ μυστηριακὴν καὶ ὑπερκόσμιον ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ζῶντος ἐν αὐτῇ ἱστορικοῦ θεανδρικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἀσφαλῆ τοῦτον λιμένα τῆς σωτηρίας πάντων ἀπὸ τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ. Αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ: «Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατὴρ πρὸς ἐμὲ ἤξει, καὶ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω, ὅτι καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, ἵνα πᾶς ὃ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀναστήσω ἐγὼ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ» (Ἰωάν. 6, 37-40. Πρβλ. Ι. Τίμ. 2,4. 1. Θεσ. 4,2).

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ κατ' ἐξοχὴν μέγας Ἕλληνας μυστικὸς ἐκκλησιολόγος, ὡς καταδεικνύεται καὶ διὰ τοῦ μυσταγωγικωτάτου κειμένου τῆς θείας «Λειτουργίας» του, διετύπωσε πλήρως τὴν ἐγκόσμιον καὶ ὄρατὴν, ὅσον καὶ τὴν ὑπερκόσμιον, μυστικὴν καὶ ἀόρατον ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν ἔγραψε: Πρῶτον, εἰς τὴν ὁμιλίαν του «Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθείς Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη καὶ περὶ παραδείσου καὶ Γραφῶν, καὶ εἰς τὸ παρέστη ἡ βασιλίσις ἐκ δεξιῶν σου», παράγρ. α', Migne E.Π. 52, 397: «Ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε γηρᾷ. Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀπώλοντο. Πολεμουμένη νικᾷ· ἐπιβουλεουμένη περιγίνεται· ὑβριζομένη λαμπροτέρα καθίσταται· δέχεται τραύματα καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν· κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται· χερμάζεται, ἀλλὰ νανάγιον οὐχ ὑπομένει· παλαίει, ἀλλ' οὐχ ἡττᾶται· πίπτει ἀλλ' οὐ νικᾶται...». Δεύτερον, αὐτόθι, παράγρ. στ', Migne E.Π. 52, 402 A: «Μὴ ἀπέχου Ἐκκλησίας· οὐδὲν γὰρ Ἐκκλησίας ἰσχυρότερον. Ἡ ἐλπίς σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ σωτηρία σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ καταφυγὴ σου ἡ Ἐκκλησία. Τοῦ οὐρανοῦ ὑψηλότερα, τῆς γῆς πλατυτέρα ἐστίν. Οὐδέποτε γηρᾷ, ἀεὶ δὲ παρακμάζει. Διὰ τοῦτο τὸ στεροδὸν αὐτῆς καὶ ἀσάλευτον δηλοῦσα ἡ Γραφή ὄρος αὐτὴν καλεῖ». Τρίτον, εἰς τὴν ὁμιλίαν του «Πρὸ τῆς ἐξορίας», παράγρ. α', Migne, E. Π. 52, 429: «Οὐδὲν Ἐκκλησίας δυνατότερον, ἄνθρωπε, λῦσον τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ καταλύσῃ σου τὴν δύναμιν. Μὴ εἴσχαγε πόλεμον εἰς οὐρανόν. Ἄνθρωπον ἐὰν πολεμῆς, ἢ ἐνίκησας ἢ ἐνικήθης. Ἐκκλησίαν δὲ ἐὰν πολεμῆς νικῆσαι ἀμήχανον. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πάντων ἰσχυρότερος. Μὴ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμέν; Ὁ Θεὸς ἔπηξε, τίς ἐπιχειρεῖ αὐτὴν σαλεύειν; Οὐκ οἴσθε αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Ἐπιβλέπει ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιεῖ αὐτὴν τρέμειν· κελεύει καὶ τὰ σειόμενα ἡδράζετο. Εἰ τὴν πόλιν σαλευομένην ἔστησεν, πολλῶ μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν στήσαι δύναται. Ἡ Ἐκκλησία οὐρανοῦ ἰσχυρότερα. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Ποῖοι λόγοι; Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν».

Τέταρτον, αὐτόθι, παράγρ. β', Migne E. Π. 52, 429: «Εἰ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, πίστευε τῷ πράγματι. Πόσοι τύραννοι ἠθέλησαν περιγίνεσθαι τῆς Ἐκκλησίας; πόσα τήγανα καὶ πόσοι κάμιοι, θηρίων ὀδόντες, ξίφη ἠκονισμένα; καὶ οὐ περιεγένοντο. Ποῦ οἱ πολεμήσαντες; σεσίγηνται καὶ λήθη παραδέδονται. Ποῦ ἡ Ἐκκλησία; ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. Τὰ ἐκείνων ἔσβεσται. Τὰ ταύτης ἀθάνατα. Εἰ, ὅτε ὀλίγοι ἦσαν, οὐκ ἐνικήθησαν, ὅτε ἡ οἰκουμένη ἐπλήσθη εὐσεβείας, πῶς νικῆσαι δύνασαι; Ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Καὶ μάλα εἰκότως· ποθεινοτέρα γὰρ ἡ Ἐκκλησία τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανοῦ σῶμα οὐκ ἀνέλαβεν, Ἐκκλησίας δὲ σάρκα ἀνέλαβε· διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ οὐρανός, οὐ διὰ τὸν οὐρανὸν ἡ Ἐκκλησία. Μηδὲν ὑμᾶς θορυβεῖτω τῶν γενομένων». Πέμπτον, εἰς τὴν τετάρτην ὁμιλίαν τοῦ «Εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν», Migne E. Π. 56, 121-122: «... ἐν γῆ ἔστηκεν ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται... μανθανέτω τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχύν, πῶς εὐκολώτερον τὸν ἥλιον σβεσθῆναι ἢ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφανισθῆναι...».

Ἡ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πραγματικὴ συνεργασία προσωπικῶς τοῦ κάθε Χριστιανοῦ, πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου κατέστη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ μέγα καὶ οὐσιαστικὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς μιᾶς ἀγίας, ἀποστολικῆς καὶ καθολικῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ἀλλοῦ οὐδαμοῦ παρουσιάζεται.

Στρατιαι ἀφωσιωμένων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν παγκόσμιον ἀποστολὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐπωνύμων καὶ ἀνωνύμων, ἀσῆμων καὶ ἐπισήμων, ἀπλῶν πολιτῶν καὶ ἀρχόντων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αὐτοκράτορες, Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, ἐπύκνωσαν ἀπὸ τῶν πρώτων μεταχριστιανικῶν αἰώνων τὰς τάξεις τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας καὶ τιμῶνται, καὶ θὰ τιμῶνται μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, μὲ ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις. Ἀκριβῶς διότι ἀνέδειξαν κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν τῶν τὴν προσωπικότητά των ὡς κατὰ πάντα ἄξιοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πραγματικοὶ ὄπαδοι τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπεκρυστάλλωσαν κατὰ τὸν πλεόν πνευματικὸν τρόπον, χάριν συνόλου τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὅρους καὶ τοὺς κανόνας τῆς συνεπεστέρας ἠθικῆς καὶ διοικητικῆς ὀργανώσεως τῶν πάσης φύσεως θεμάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς. Ἄλλοι συνέταξαν τὰ ποικίλα ἀπαράμιλλα κείμενα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας καὶ ὑμνογραφίας. Ἄλλοι ἐπενόησαν τὴν μεταφυσικὴν διάστασιν τῆς αὐστηραῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς γλυπτικῆς, τῆς μικρογραφίας καὶ διακοσμητικῆς, τὰ θεοχάρακτα κείμενα τῶν διαφόρων τύπων τῆς θείας λατρείας. Τούτων προέχουν εἰς πνευματικότητα τὰ κείμενα τῆς θείας Λειτουργίας, τὰ συνυφασμένα μετὰ τῆς κατανυκτικωτάτης βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὰ ἀποτε-

λέσματα τῆς πραγματικῆς συνεργίας κάθε Χριστιανοῦ μεθ' ὄλων τῶν ἄλλων ὑπερκοσμίων, ἐγκοσμίων καὶ λοιπῶν θεανθρωπίνων παραγόντων τῆς Ἐκκλησίας. Σχετικῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός· «Καθὼς τὸ κλήμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν, ἐὰν μὴ μείνη ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. Ὁ μένων ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν». (Ἰωάν. 15, 1-6).

Ἐρωτᾶται· εἰς ποίαν ἄλλην ἐξεκκλησιαστικὴν προσπάθειαν ὑπάρχει, ἂν μὴ ὄχι ἀπαράμιλλος τοῦλάχιστον ἐφάμιλλος πνευματικότητος, τὴν βίωσιν τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ διευρύνωμεν μεταξὺ τῶν στρωμάτων τοῦ θεοφιλοῦς ἑλληνικοῦ ὀρθόδοξου λαοῦ, καὶ οὐχὶ νὰ συρρικνώσωμεν, ὡς θὰ συμβῆῖ ἀφεύκτως διὰ τοῦ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Ὁ χωρισμὸς οὗτος ἀσφαλῶς θὰ ἐπαυξήσῃ τὰ δεινὰ τῆς κοινωνικῆς μας ἐξαθλιώσεως. Θὰ αὐξήσῃ τὰ ποινικὰ ἐγκλήματα καὶ ἁμαρτήματα, τὰς ληστείας, τὰς διαρρήξεις τὰς αἰμομιξίας καὶ τὰς πάσης φύσεως δολοφονίας. Τὸ φῶς καὶ ἡ δύναμις τῆς πνευματικῆς σωτηρίας ἐδόθη καὶ ὑπάρχει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ μετ' αὐτῆς πνευματικὴ συνεργασία τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους θὰ βοηθήσῃ πολλοὺς νὰ εὔρουν τὸν σωστὸν δρόμον τῆς ζωῆς των.

Γ'. ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΚΟΠΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΒΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Διὰ τὴν θεώρησιν ταύτην ἀφετηρίαν ἀποτελεῖ ἡ διαπίστωσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν πολιτῶν συνιστᾷ πᾶσα προσπάθεια καλῆς ὀργανώσεως κάθε Πολιτείας, ἀνεξαρτήτως τοῦ συστήματος αὐτῆς. Ὁ Ἀριστοτέλης οὕτω διδάσκει ὅτι «... ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν Πολιτεία»⁷. Τὰ αὐτὰ περίπου διδάσκει καὶ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, διὰ νὰ προβάλλῃ τὴν ἔμφυτον κοινωνικότητα τῶν ἀνθρώπων. Κατ' αὐτόν, «Πολιτεία γάρ ἐστι βίος κατὰ νόμον φύσεως διεξαγόμενος»⁸. Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Χρῆστος Ἀνδρουτσος, ἐκφράζων συνοπτικῶς τὴν περὶ Πολιτείας γενικωτέραν ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γράφει· «Πολιτεία εἶναι κοινωνία κατὰ νόμους ὀργανωμένη,

7. Ὅρα Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Γ' 7, 1279 α' 37-39.

8. Ὅρα Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Περὶ διαφόρων ἀποριῶν βιβλίος, Migne E.Π. 96, 1057C.

τὸ μὲν σκοποῦσα τὴν διατήρησιν τοῦ δικαίου καὶ τῆς εἰρήνης πρὸς τοὺς ἔσω, καὶ τοῦ κύρους καὶ τοῦ γοήτρου αὐτῆς πρὸς τοὺς ἔξω, τὸ δὲ προνοοῦσα περὶ πάντων τῶν παραγόντων καὶ εἰδῶν τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὧν τὴν ἐπίτευξιν δὲν ἐπαρκαεῖ ἡ ἐνέργεια τῶν ἀτόμων»⁹. Κατὰ τοὺς Ἑλληνας Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τὴν βᾶσιν τῆς πολιτείας ἀποτελεῖ ἡ φυλετικὴ ἐνότης τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν. Οἱ Πατέρες οὗτοι ἔχουν γενικῶς θεοκρατικὴν ἀντίληψιν περὶ ὅλων τῶν πολιτειακῶν συστημάτων, τὴν ὁποίαν καὶ στηρίζουν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πιλάτον· «Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν», ὡς ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα ἐκείνου· «Ἐμοὶ οὐ λαλεῖς; οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω ἀπολύσαι σε καὶ ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε» (Ἰωάν. 19, 10);

Τὸν θεοκρατικὸν τούτον χαρακτῆρα κάθε Πολιτείας ἐκφράζουσι καὶ ἄλλοι λόγοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἡ κατηγορηματικὴ δῆλωσις του· «Οὐκ ἤλθοι καταλύσαι τὸν Νόμον ἢ τοὺς Προφῆτας, ἀλλὰ πληρῶσαι» (Ματθ. 5, 17. Πρβλ. Λκ. 16, 17. 21, 23) καὶ ἡ ἀπάντησις του πρὸς τοὺς ἐπερωτήσαντας ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὸν μαθητάς τῶν Φαρισαίων· «Ἀπόδοτε οὖν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Μτθ. 22, 21. Μαρκ. 12, 17 κ.λπ.).

Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ Πολιτείας καὶ τῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς διετύπωσαν σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν των καὶ οἱ δύο κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Πέτρος.

Εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποταστέσθω. Οὐ γὰρ ἐστὶ ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ὑποτεταγμέναι εἰσίν. Ὡστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθεστήκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρῖμα λήψονται. Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶν φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ ἀλλὰ τῷ κακῷ. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ ἑαυτῆς· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν σοὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν· ἐκδικος εἰς ὄργην τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάττεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὄργην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. Ἀπόδοτε πᾶσιν τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόβον τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκεν. Τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ

9. Ὁρα Χρ. Ἀνδρούτσου, Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας, Ἀθήναι 1929, 284.

ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη» (Ρωμ. 13, 1-10. Πρβλ. Τίτ. 3, 1-3).

Τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν διατυπώνει καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἰς τὴν Καθολικὴν Πρώτην Ἐπιστολὴν του (2, 13-21) γράφων; «Ἵποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον· εἴτε βασιλεῖ ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκησιν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν· ὅτι οὕτως ἐστὶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαθοποιῶντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν· ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς Θεοῦ δοῦλοι. Πάντας τιμῆσατε, τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, τὸν Θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε. Οἱ οἰκέται ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκληροῖς. Τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν Θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχων ἀδίκως. Ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιῶντες καὶ πάσχοντες ὑπαμενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν ἵνα ἐπακολουθήσῃτε τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ· ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ...»,

Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Πέτρου ἐκφράζει πρᾶγματι τὴν κατόπιν ἐνθέρμου προσευχῆς τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σταθεροποίησιν τῆς πρὶν χλιαρᾶς προσωπικῆς πίστεώς του (Λκ. 22,32). Ὡς γνωστὸν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, ἕνεκα τῆς χλιαρᾶς πίστεώς του, εἶχεν γίνεαι κατὰ τὰς κρισιμωτέρας στιγμὰς τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στόχος τοῦ Σατανᾶ, ὥστε νὰ μὴ ἤμπορῃ νὰ κατανοήσῃ, μέχρι καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν ἡ Βασιλεία Του πρὸς τὰς κοσμικὰς ἐξουσίας (Λκ. 22, 36-38), ὡς παρανοῦν ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ φερόμενοι ὡς διάδοχοι ἐκείνου.

Τὸ πάγιον «Συννοδικὸν Σύστημα» ὀργανώσεως καὶ ἀσκήσεως τῶν δραστηριοτήτων τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας οὐδεμίαν παρουσιάζει προτίμησιν ὡς πρὸς τὰ συστήματα, δημοκρατικόν, αὐταρχικόν κ.λπ. τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Πρὸς τούτοις παρατηρεῖται ὅτι ὡς κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸς ὀργανισμὸς ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ καθαρῶς πρακτικὸς λόγους ἀνεγνώριζε πάντοτε τὸ προβάδισμα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πολιτείαν. Πρῶτον, διότι ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, βασιζομένη εἰς τοὺς λόγους τῆς ἀρχιερατικῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, «Πάτερ ... οὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ» (Ἰωάν. 17, 15), ἀνεγνώριζε τὴν ἀρμοδιότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ἐκάστοτε πολιτικῆς ἐξουσίας διὰ τὴν πνευματικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν ὑπηκόων της, ὡς καλῶν κἀγαθῶν πολιτῶν αὐτῆς. Δεύτερον, διότι οἱ Πο-

λῦται οὗτοι παρουσιάζον εἰς μέγα βαθμὸν τὴν προδιάθεσιν τῆς πίστεως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ κόσμος πάσης χρηστῆς Πολιτείας ἦτο πάντοτε τὸ πεδῖον τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους μετεφέρετο κατὰ κανόνα ἡ ἔδρα διοικήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν τόπον, τὴν πόλιν δηλαδή, ὅπου καὶ ἡ ἔδρα ἀσκήσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς ἡγεσίας καὶ τοῦ κράτους αὐτῆς.

Κατ' ἐξοχὴν σήμερον ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ ἄλλον καλύτερον σύμβουλον καὶ συμπαραστάτην εἰς τὸ ἔργον τῆς καθόλου πνευματικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν ὑπηκόων της. Ἔχει δὲ αὕτη ἀνάγκην τῶν πνευματικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ἐκκλησίας, διότι αὕτη ἔχει τὴν ἐμπειρίαν καὶ γνωρίζει πῶς ἀποκτᾶται καὶ αὐξάνει, ἀλλὰ καὶ πῶς ἐξουδετεροῦται ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ, τῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ἐγκλήματος. Εἰς μάτην τὸ κράτος τῆς Πολιτείας θὰ ἀναλίσκεται εἰς τὴν ἀνέγερσιν φυλακῶν διαφθορᾶς, καὶ ἀστυνομεύσεως τῆς νέας λερναίας ὕδρας τοῦ ἐγκλήματος. Οὐδεὶς εὐσεβῆς Ἕλλην Χριστιανὸς θέτει τὸν ἑαυτὸν του ἐκτὸς τῆς ἰσχύος τῶν νόμων τοῦ κράτους. Διὸ καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀγωνιᾷ ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε, δι' ὅσα κακὰ διαγράφονται εἰς τὸν ζοφερόν ὀρίζοντα τοῦ λίαν προσεχοῦς μέλλοντος. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς χώρας ὀφείλουσιν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς κομματικὰς ἀντιπαραθέσεις των καὶ νὰ διαποτισθοῦν ἀπὸ τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ὅποιος, ὡς πληροφορεῖ ὁ βιογράφος του Εὐσέβιος, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ἐθεώρει ἑαυτὸν πνευματικῶς ὑπεύθυνον ἐξ ἴσου μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων του¹⁰.

Δ'. ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Αἱ καλαὶ σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν οὐχὶ συμβατικά, ἀλλὰ σχέσεις οὐσίας πνευμα-

10. Ὅρα Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου 4, 25. ΒΕΕΣΣ 24, 182, 42-183, 5: «Αὐτὸς γὰρ ἐν ἐστίασει ποτὲ δεξιούμενος ἐπισκόπους λόγον ἀφῆκεν, ὡς ἄρα εἶη καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος, ὧδε πη εἰπὼν αὐτοῖς· ῥήμασιν ἐφ' ἡμετέραις ἀκοαῖς· <ἀλλὰ ὑμεῖς μὲν τῶν ἔσω τῆς Ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθιστάμενος ἐπίσκοπος ἂν εἶην>. Ἀκόλουθα δὲ τῶν λόγων διανοούμενος τοὺς ἀρχομένους ἅπαντας ἐπεσκόπει, προὔτρεπέ τε ὅσπερ ἂν ἡ δύναμις τὸν εὐσεβῆ μεταδιώκειν βίον». Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Εἰς Κωνσταντίνον Τριακονταετηρικὸς ιη'. ΒΕΠΕΣ 24, 238, 8-11.

τικῆς, σχέσεις δηλαδή τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ εὐλογημένου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἀκριβῶς διότι ἡ πίστις τοῦ εὐσεβοῦς Ἑλληνικοῦ Λαοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸ Ἅγιον Θέλημα Του ἐκφράζει τὴν αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ ἀφοσίωσίς του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπέρμαχον Μητέρα τοῦ Ἔθνους ἡμῶν.

Πρέπει δὲ νὰ κατανοηθῇ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος δὲν ἐξεπλήρωσεν ἀκόμη τὴν θεῖαν του ἀποστολὴν μέσα εἰς τὸ χάος τοῦ σημερινοῦ κόσμου τῆς ἐπιταχυομένης φθορᾶς τῶν πάντων καὶ τῆς ἠθικοπνευματικῆς κρίσεως ὄλων τῶν λαῶν καὶ τῶν πολιτισμῶν.

Οἱ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ἡγέται τῶν χριστιανικῶν λαῶν, καὶ μὲ αὐτοὺς ὁ κόσμος ὅλος, ἐτοιμάζονται ἀσφαλῶς νὰ πανηγυρίσουν τὴν μετὰ πέντε ἔτη ἀνατολὴν τῆς τρίτης νέας μ.Χ. χιλιετίας, ἄνευ οἰασθήποτε προσπαθείας ἀνασχέσεως τῆς μακρὰν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ πορείας πάντων, πορείας διαφθορᾶς, ἐγκλημάτων, πολέμων καὶ μίσους. Ὅσον καὶ ἂν οἱ ἡγέται τῶν λαῶν ἔχουν χάσει τὴν ὀρθοφροσύνην των, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἀνάσχεσις τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐν ὕψει ἀνατολὴ τῆς νέας χριστιανικῆς χιλιετίας εἶναι ἐξ ἴσου διὰ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς γῆς μέγα ὀρόσημον, τὸ ὀρόσημον τῆς πρὸς πάντας χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκράτησε πάντοτε ὑψηλὰ τὸ λάβαρον τῆς θυσιαζομένης ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς πάντας, ἄτομα καὶ λαοὺς. Διερωτώμεθα, μέσα εἰς τὴν σήμερον ἀύξανομένην κακοδαιμονίαν ὄλων τῶν λαῶν, ποῖος ἐξ αὐτῶν ἔχει τὰ προσόντα τοῦ σημαιοφόρου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δικαιούται νὰ κρατήσῃ καὶ πάλιν τὸ τίμιον λάβαρον τῆς πρὸς πάντας θυσιαζομένης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ νὰ τὸ ὑψώσῃ ὡς ὄρον πίστεως καὶ ἀφοσίωσεως ὄλου τοῦ κόσμου εἰς τὸ σαφῶς ἀποκεκαλυμμένον προαιώνιον ὑπὲρ ἡμῶν θέλημα τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἀληθινοῦ Θεοῦ; Ἀσφαλῶς αὐτὸς εἶναι ὁ θεοσεβῆς καὶ φιλόανθρωπος ὀρθόδοξος χριστιανικὸς λαός.

Ὡς παλαιὸς καθηγητῆς ἀμφοτέρων τῶν Θεολογικῶν μας Σχολῶν καὶ τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τοῦ ὑπερτάτου πνευματικοῦ ιδρύματος τῆς χώρας μας, ἀπευθύνω ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἀξιῶς παντὸς σεβασμοῦ καὶ πάσης τιμῆς ἐκπροσώπους τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅπως δώσουν μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὴν καλὴν συνεργασίαν τῶν δύο ἀνωτάτων τούτων ἐξουσιῶν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Ἔθνους μας καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὸν χωρισμὸν αὐτῶν. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ μόνου ὑπάρχοντος ἐν Τριάδι ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Εἶναι γνωστοὶ πάντες οἱ κατὰ τὸ πρᾶκτον ὑποστηρίζαντες, εἴτε ἐξ ἀγαθῆς προθέσεως, εἴτε ἐκ πλάνης, τὴν ἀνάγκην χωρισμοῦ τῶν οἴων δήποτε σχέσεων Ἐκ-

κλησίας και Πολιτείας¹¹. Τὰ προβλήματα τῆς ιδιωτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς πρέπει βεβαίως νὰ ἀντιμετωπίζονται ἐκάστοτε μὲ τὸ βλέμμα καὶ τὰς δυνατότητας τῆς ἐκάστοτε ἐπικαιρότητος, πλὴν ὅμως τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ παραθεωρῆται τὸ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀποκεκαλυμμένον θέλημα τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ. Οὕτω προβάλλει ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς διὰ παντὸς τρόπου ἐνισχύσεως τῶν καλῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ κοινού πνευματικοῦ συμφέροντος τῶν μελῶν ἐκάστης τῶν ἐξουσιῶν τούτων. Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ὀφείλει, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, νὰ συνεχίσῃ τὴν παραδοσιακὴν συμπαράστασίν της πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, νὰ δέχεται δὲ καὶ ταύτης τὴν ἁγιαστικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν συμπαράστασιν, διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν μετὰ μεγαλυτέρας ἀσφαλείας τῶν προβλημάτων τῆς ἐξυψώσεως καὶ προόδου τοῦ λαοῦ της.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὁ Θεὸς ἀνέχεται ἕλας τὰς πράξεις ἀτόμων καὶ λαῶν, διότι ἀπὸ ἀγάπην πρὸς πάντας μακροθυμεῖ διαπαιδαγωγῶν οὕτω τοὺς πάντας, καθόσον οἱ παραβάται τοῦ ἁγίου θελήματός Του, εὐρίσκονται ἀφεύκτως πάντοτε ἐνώπιον τῶν συνεπειῶν τῶν πράξεών των. Οὕτω πρέπει ὁ κάθε Χριστιανὸς νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰς πράξεις πάντων τῶν ἀνθρώπων, καλὰς ἢ κακάς. Αὗται ὡς ἱστορικὰ γεγονότα δὲν διαφεύγουν τὸ βλέμμα τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ.

Πολλὰ ἐγράφησαν καὶ ἀκούονται πάντοτε περὶ τῶν διαφορῶν συστημάτων συνεργασίας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὡς καὶ περὶ τῶν συνεπειῶν ἐνὸς πλήρους χωρισμοῦ τῶν μεταξὺ αὐτῶν ἄχρι σήμερον σχέσεων. Πάντως ἡ φύσις τῶν ἐξουσιῶν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν πλήρη χωρισμὸν τῶν σχέσεών των, ἀναγκαίαν δὲ τὴν οἰανδήποτε συνεργασίαν των. Πάντοτε χάριν τοῦ πνευματικοῦ συμφέροντος ἐκάστου Ἑλληνος ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ καὶ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ἀφοσίωσις τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκεκαλυμμένον θέλημα τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ πρέπει νὰ ἐπαναθεμελιώσῃ ἐδραίως τὸ σύστημα τῆς «Συναλληλίας» εἰς τὰς σχέσεις Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας¹².

11. Ὅρα Παναγιώτου Πουλίτσα, Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1946, 74-151.

12. Ὅρα ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 2514/Διεκπ. 1066/ 11.6.1967 Ἐγκύκλιον Ἱεραῆ Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, περὶ τοῦ «Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1967, 11.